

Kohti Suomen korkeakoululaitoksen historiaa

OLLI POROPUDAS

Kirjan idea näkyy otsikosta: kyse on suomalaisen korkeakoulutuksen historiasta. Päähuomio kohdistuu kolmeen teemaan: opiskelijoihin ja oppineisiin, korkeakoulujen päätöksenteon ja hallinnon muutoksiin sekä korkeakoulujen ja ympäröivän yhteiskunnan välisiin suhteisiin. Kirjan punaisena lankana kulkee korkeakoulutuksen tarkastelu sekä osana ympäröivien yhteiskuntien historiaa että eurooppalaisten yliopistojen perinteitä. Kirjassa yhdistyy piirteitä käsittekirjasta, yleisesityksestä, tutkimuksesta ja oppikirjasta.

Jussi Välimaa perustelee kirjan julkaisemista sillä, että suomalaisen korkeakoulutuksen historiasta ei ole olemassa yleisesitystä. Sellaista tarvitaan ja sellaisena se myös toimii. Lukijan kannalta kirjan suurin ansio on, että se tarjoaa yksissä kansissa paljon sellaista tietoa, mikä muutoin olisi kaivettava erikseen monista lähteistä.

Kirjan suurin puute ovat asiat, joita siinä ei ole. Ulkopuolelle on tietoisesti rajattu tutkimus sillä perusteella, että tieteestä on olemassa kohtuullisen tuoreita yleisesityksiä. Kun korkeakouluissa annettavan opetuksen ainakin tulisi perustua tutkimustietoon, tuntuu kovin oudolta, että opetuksen kivijalka on jä-

tetty tarkastelusta. Perustelu kylä ontuu, sillä lukija joutuu nyt kaivamaan tiedot korkeakoulujen tutkimuksesta ja luomaan itse käsityksen tieteen ja opetuksen vuorovaikutuksesta korkeakoulujen kehityksessä.

Toinen asia, jota jäin kaipaamaan on kansainvälinen vertailu. Olisi ollut hyvä edes yhteenvedonomaaisesti luoda kuva suomalaisen korkeakoululaitoksen kehittymisestä suhteessa muihin maihin; miten Suomi on asemoitunut korkeakoulutuksen kansainväliseen kehitykseen, olemmeko olleet kärkijoukoissa, vaiko vain pakosta omaksuneet asioita, joita muualla on toteutettu jo aikoja sitten. Kenen joukoissa on seistä...?

Politiikan tutkijan silmään tökkää Välimaan lähtökohta ”yliopistoista” poliittisina organisaatioina ja instituutioina. Yliopistot ja korkeakoulut eivät ole poliittisia organisaatioita, vaikka niiden sisällä valtaa käytetäänkin. Valta on politiikan keskeisin käsite, mutta poliittisiksi organisaatioita nimitetään silloin, kun ne käyttävät valtaa tai pyrkivät käyttämään koko kansakunnan mitassa. Eduskunta, valtioneuvosto ja poliittiset puolueet ovat poliittisia organisaatioita, mutta eivät esimerkiksi ammattiliitot, sillä niiden perimmäise-

Jussi Välimaa
Opinteillä oppineita
Suomalainen korkeakoulutus
keskiajalta 2000-luvulle
University Press of Eastern
Finland, 2018

nä ideana on ajaa jäsentensä etuja, ei vaikuttaa vallan ja resursien jakautumiseen Suomessa.

Välimaa tavoittelee korkeakoululaitoksen ”poliittisuudella” kirjan näkökulmaa, joka tarkastelee, miten ympäröivä yhteiskunta on muuttanut korkeakoululaitoksen laajuutta, organisointia ja toiminnan luonnetta. Tämä näkökulma paistaa tekstistä niin voimakkaasti, että välillä korkeakoulut vaikuttavat olevan poliittisten voimien heittopussi ilman, että niillä olisi omaa sisäsyntyistä kehitystä lainkaan.

Välimaan kirja on pääosin historiankirjoitusta. Historian tutkimuksen kontribuutiota on se, että tuottaa uutta tietoa esimerkiksi arkistolähteistä. Sellaista tietoa Välimaan teos ei sisällä, vaan se hyödyntää enimmäkseen toisen käden lähteitä. Mutta kirja muistuttaa tavanomaista historiankirjoitusta siinä, että se esittää faktoja kronologisessa järjestyksessä. Tämänäyttypisen kirjoittamisen ongelma on materiaalin runsaus, joka pakottaa

valitsemaan, mitä ottaa ja mitä jättää, mikä puolestaan pakottaa määrittelemään näkökulman. Kirjaan valittu näkökulma historiallisista kerrostumista ei kuitenkaan toimi, minkä vuoksi Välimaa on joutunut esittämään faktoja korkeakoululaitoksen hallinnollisesta ja organisatorisesta kehityksestä historian tutkimuksen luomassa kehikossa ja paljolti tutkimustuloksilla. Kirjan jäsenitys kulkee poliittisen historian jaksotuksen mukaisesti, mikä näkyy kirjan sirpalemaisuuksena (lukujen runsaus) ja jäsenityksen epämuotoisuutena. Varsinaiseen historiaan on käytetty kymmenen lukua, joista kahdeksan ensimmäistä (yli puolet kirjan koko sivumäärästä) keskiajalta itsenäisyyden aikaan, loput kaksi ensimmäisen maailmansodan jälkeiseen aikaan. On kuitenkin selvää, että korkeakoulujen yhteiskunnallisen merkityksen todellinen kasvu on tapahtunut vasta itsenäistymisen ja erityisesti toisen maailmansodan jälkeen. Merkityksen painottuminen olisi pitänyt näkyä myös teoksen rakenteessa.

Jäntevyyttä ja helppolukuisuutta olisi tuonut kirjan jäsentäminen yhteiskunnan kokonaiskehityksen pohjalta, jonka sisällä alajaksot olisi voitu muodostaa poliittisten käänteiden mukaan. Kirjasta voi lukea korkeakoululaitoksen kehittymisen kannalta keskeiset vaihteet: keskiaika,

keskitetyn valtion synty ja kehitys sekä markkinatalouden synty ja kehitys. Keskiajalla korkeakoulutus palveli kirkkoa, keskitetyn valtion aikana valtionrakentamista ja markkinataloudessa taloudellista kehitystä. Toisen ja kolmannen vaiheen välinen rajalinja ei kulje poliittisen historian jaksotuksen mukaisesti, vaan siirtyminen markkinatalouteen alkoi 1800-luvun puolenvälin jälkeen Venäjän vallan aikana. Samalla on muistettava Välimaan käyttämän kerrostumateorian mukaisesti, että kyse ei ole toisiaan poissulkevista absoluuttisista kehitysjaksoista vaan painopisteiden siirtymisestä uusiin tekijöihin samalla kun aikaisemmat voimat jatkavat kulkuaan – useimmiten kuitenkin heikentyneinä.

Sisällöltään kirja liikkuu josain esitutkimuksen ja tutkimuksen välimaastossa; se vetää yhteen aiheeseen liittyvän tutkimustiedon ja sisältää yrityksiä materiaalin teoreettiseksi jäsentämiseksi. Mutta yritykset jäävät yrityksiksi, tuloksena ei ole täysipainoinen tutkimus, vaan langanpätkiä töröttää moneen suuntaan. Tämä näkyy selvästi kirjan yhteenvetoluvuista. Kun kirjan tarkoitus on tarkastella korkeakoulutuksen historiaa jatkuvuuksien ja epäjatkuvuuksien näkökulmasta, lukija olisi odottanut, että yhteenvedossa olisi tiivistetty korkeakoulutuk-

sen olennaiset vaiheet ja muutoksiin vaikuttaneet tekijät sekä mahdollisesti käyty keskustelua muiden tutkimusten kanssa. Tätä odotusta Välimaan kirja ei kuitenkaan täytä. Yhteenvedon sijasta kirjassa on luku korkeakoulutuksen ja organisaation kerrostumista, jonka yhteys historialliseen analyysiin on lähinnä viitteellinen.

Välimaan kirja ei ole aivan ansioton, mutta on selvää, että vankka korkeakoulutuksen historia olisi edellyttänyt vielä ainakin yhden kirjoituskerran. Kirjassa on paljon tarpeetonta jo hyvin tunnettua poliittista historiaa, toisaalta muutamia olennaisia kohdat ovat muiden tutkimusten liki suoraa referointia ilman omaa panosta. Esimerkiksi luvussa ”Korkeakoulupolitiikan kerrostumat Suomessa 1950-luvulta 1980-luvulle” viitataan sivukaupalla yksinomaan Osmo Kivisen ja kumppaneiden tutkimukseen *Yliopiston huomen* (Kivinen & al. 1993). Teos on ilmiselvästi kiireessä tehty, mistä kielii suuri joukko kirjoitusvirheitä.

KIRJALLISUUS

Kivinen, Osmo & Ketonen, Kimmo & Rinne, Risto: *Yliopiston huomen. Korkeakoulupolitiikan historiallinen suunta Suomessa*. Helsinki: Hanki ja Jää, 1993.